

HET LAND VAN HERLE

*Tijdschrift en contactorgaan
voor beoefenaars en vrienden van de historie van oostelijk Zuidlimburg*

OVER EEN TWEETAL POGINGEN VAN HEERLERHEIDE om van Heerlen te worden afgescheiden en een eigen gemeente te vormen

We leven nu in een tijd dat „slogans” als hergroepering, schaalvergroting, grotere bestuurskracht etc. over het gehele land aan de orde van de dag zijn. Dat imponderabile waarden hierbij soms verloren gaan en opgeofferd worden aan twijfelachtige economische en financiële voordelen, wordt vaak te veel over het hoofd gezien. Een historisch gegroeide eenheid kan niet zonder meer opgeofferd worden aan materiële voordelen, zo deze er al zijn, en opgaan in een groter geheel. Wie in de geschiedenis wil duiken, zal vaak het tegengestelde ontwaren.

Nu er sprake is van hergroepering en samenvoeging van gemeenten, vormt Heerlen een illustratief voorbeeld van zo'n ontwikkeling.

In zijn dagboek, de periode 1792-1803 omvattend, constateert de Heerlense pastoor Dionysius Penners:

„Heerlen is een uitgestrekte parochie, waartoe oorspronkelijk ook „Voerendaal, Hoensbroek, Nieuwenhagen, Schaesberg, Heerlerheide „met Ganzeweide en Valkenhausen behoorden.”

„Na verloop van jaren zijn enige dier gehuchten als Voerendaal, „Hoensbroek en Schaesberg of Scheidt daarvan afgescheiden.”

Tijdens het Frans bestuur werd in 1802 ook „Herlisch Nieuwenhagen” van Heerlen afgescheiden.

Nadien zijn ook te Heerlerheide een tweetal pogingen gedaan om van Heerlen losgemaakt te worden en een eigen bestuurlijke gemeente te vormen; de eerste dateert uit 1846, de tweede uit 1901.

Wat de aanleiding en de motieven geweest zijn voor deze splitsingen, is zonder twijfel een studie waard. Zoals nu nog het geval is, dat iedere bevolkingsagglomeratie zijn eigen mentaliteit, zijn eigen

psychologische instelling heeft, zal zeker een rol gespeeld hebben. Deze verschillen zullen in een tijd dat het onderling verkeer veel moeilijker was, zeker sterker gemarkeerd zijn geweest dan nu het geval is.

In zijn dagboek constateert pastoor Penners dat ook reeds voor Heerlerheide en Nieuwenhagen.

Ten aanzien van de Heerlense bevolking zegt hij:

„De inwoners van Heerlen spreken Hoogduitsch en Nederduitsch „onderelkander en verstaan beide talen zeer vlug.”

„De inwoners vinden hun onderhoud in landbouw, handel en „kramerijen”.

„Die van Heerlerheide spinnen wol voor de fabrieken van Aken en „Borchette en brengen veel groenten, eieren, boter en eetwaren naar „Aken. Zware arbeid verrichten zij niet gaarne, maar gaan liever „naar Holland als marskramers op den handel.”

Ook over de inwoners van Nieuwenhagen geeft pastoor Penners een analoge karakteristiek.

Het levenspatroon van Heerlerheide was reeds in die tijd duidelijk afwijkend van Heerlen-Kom c.a., ofschoon er in die tijd ook nog geen bijzondere band bestond op kerkelijk terrein. In tegenstelling tot Nieuwenhagen en Welten had Heerlerheide geen eigen kapel, wel een school waarin de pastoor van Heerlen 's zondags catechismus-onderricht gaf voor kinderen en volwassenen.

In de jaren van de afscheiding tussen 1830 en 1839 onder het bestuur van de uit Noord-Nederland afkomstige bisschop van Luik, Cornelius van Bommel, vindt een grondige reorganisatie plaats van de dekenale en parochiële indeling van het onder het Luikse diocees vallende territorium. In de Franse tijd tot rectoraten gedegreerde parochies werden wederom in ere hersteld, het simultaneum te Meerssen, Beek, Heerlen en Gulpen werd opgeheven; de protestanten kregen eigen kerkjes en nieuwe parochies werden in het leven geroepen, o.m. te Nieuwenhagen in 1837 en te Heerlerheide in 1839.

Heerlerheide werd hier voor het eerst rond een eigen bestuurlijk, zij het kerkelijk middelpunt, gegroepeerd.

Uit een mededeling van pastoor Kerckhoffs van Heerlerheide ontleen ik dat uit de Kronieken blijkt dat het initiatief, Heerlerheide in een eigen parochie samen te voegen, van de bevolking zelf is uitgegaan. Het is begrijpelijk en voor de hand liggend, dat, toen men meer armslag kreeg en een grotere vrijheid onder het bewind van Brussel, dit initiatief geboren werd, gezien de grote afstand tot de moederkerk St. Pancratius te Heerlen. Als eerste pastoor werd benoemd H. D. Reyners, die als zodanig van 1839-1865 te Heerlerheide in functie was.

Pastoor Reyners werd op 23-5-1795 te Broek-Sittard geboren en

was ten tijde van zijn benoeming 8 februari 1839 kapelaan te Waubach.

Het verzoek aan de bisschop van Luik ging uit van de latere koster Egidius van Es, gerugsteund door een groot aantal inwoners van Heerlerheide. Bij besluit van 16 augustus 1836 werd het gemeentebestuur door de Koning van België gemachtigd te Heerlerheide een kerk te bouwen. In 1838 nam Jan Ritzen dit werk aan voor 4.200 Franken, terwijl de parochianen brikken, hout etc. leverden en gratis de nodige vrachten verrichtten.

Als patroonheilige van de nieuwe kerk werd gekozen de H. Cornelius, een duidelijke keuze als blijk van erkentelijkheid en dankbaarheid aan: bisschop Cornelius van Bommel.

Nadat door de proclamatie van de commissarissen Mr. A. J. Borret en Jhr. L. E. P. E. Gericke van Herwijnen op 22 juni 1839 de tegenwoordige provincie Limburg wederom tegen de zin van zijn inwoners bij Noord-Nederland was gevoegd, werd het bestuursgezag verplaatst van Brussel naar Den Haag. Limburg kwam niet als provincie maar als hertogdom bij Nederland en werd tevens lid van de Duitse bond (met uitzondering van Maastricht en Venlo).

In hoeverre deze bestuurswijzigingen en het geslaagde initiatief van de kerkelijke scheiding bij de inwoners van Heerlerheide het verlangen van zelfbestuur ook op burgerlijk terrein heeft doen ontwakken, is niet goed meer na te gaan. In ieder geval in een op 2-9-1846 gedateerd rekweset wendden zich bewoners van Heerlerheide tot de „Edelgrootachtbare Heeren Gedeputeerde Staten van het Hertogdom Limburg” ondertekend door 104 inwoners waaronder pastoor Reyners en de kerkmeesters Custers, Hoenen, Leers en Cloutz. Vele bekende namen van Heerlerheide staan onder het rekweset. Opvallend is, dat men de naam „Beaujean”, die momenteel veel voorkomt te Heerlerheide, er nog niet bij aantreft.

Niet ondertekend is het rekweset door twee van de drie uit Heerlerheide afkomstige leden van de Heerlense gemeenteraad, nl. de schepen B. Sijstermans en het raadslid Hoenen.

Zij wendden zich bij afzonderlijk schrijven tot Ged. Staten met een tegenargumentatie, zoals wij verderop zullen zien. De rol van het raadslid Cloutz blijkt enigmatische duister te zijn, zoals ook uit een hierna te bespreken schrijven van pastoor Reyners aan G.S. naar voren komt.

J. C. Cloutz ondertekent wel het rekweset tot afscheiding van Heerlerheide met achter zijn naam de toevoeging: Kerkmeester.

Het rekweset begint met te stellen, dat men de begroting voor het dienstjaar 1847 heeft ingezien en de daarin voorgestelde „merkelijke verhoging” de ingezetenen van Heerlerheide noodzaakt: „onze dringende met de waarheid overeenstemmende bemerkingen van klachten en ontevredenheid daarover aan de kennis van U edelgrootachtbare te brengen.”

Dan volgen een tiental genummerde klachten. In de eerste wordt gesteld, dat op de begroting *f* 150,— is uitgetrokken voor onderhoud en verbetering der buurtwegen en bruggen.

Opgemerkt wordt dat in de kom van Heerlen wegen worden aangelegd, die met de „gouvernementswegen in vergelijking staan” waartegenover op Heerlerheide door de inwoners alleen enige dagen met slechte zand gebot ¹⁾ en aan het onderhoud der bruggen niet gedacht wordt.

Ten 2e wordt in Heerlen voor de wachtstooft ²⁾ betaald *f* 40,—; aan de Heerlerheide gaat de wachtstooft van huis tot huis, zodat de inwoners vuur en licht zelf moeten bezorgen.

Ten 3e wordt *f* 340,— uitgetrokken voor de traktementen van veldwachter, kantonnier en gemeentebode. Gesteld wordt dat men van de eerste twee hoegenaamd geen genot heeft. De veldwachter komt nooit in het veld, de kantonnier niet op de buurtwegen.

4) Voor het opwinden der „Kerkhorlogie” te Heerlen wordt *f* 70,— betaald. Alleen Heerlen geniet van deze „commoditeit” terwijl wij (Heerlerheide) mede moeten bijdragen.

5) Bezwaar wordt verder gemaakt, dat *f* 200,— wordt betaald voor het onderhoud van de gemeentegebouwen en de kerktoren, benevens nog *f* 12,— voor de brandverzekering, terwijl het arme kerkbestuur van Heerlerheide zelf moet zorgen voor het onderhoud van de kerktoren en dat in de brandverzekering van de kerk niet is voorzien.

6) Heerlen betaalt *f* 30,— voor het onderhoud van putten, waartegenover staat, dat op geheel Heerlerheide geen put is en de ingezetenen hun drinkwater „op vuile en moerassige kuilen en beeken moeten halen”.

7) Heerlen betaalt *f* 127,15 voor de wekelijkse markten en de jaarmarkt, waarvan Heerlerheide niet profiteert.

8) „De HH Kapelanen van Heerlen genieten uit de gemeentekas ieder *f* 71,— en de Heer Stassen nog daarenboven eene toelage van *f* 47,—, zoals het schijnt voor vergoeding van zijn woning. Daarentegen krijgt onze heer Kapelaan maar *f* 70,— en moet zijn woning zelf betalen, terwijl de pastorale woning te klein is om hem in te nemen.”

9) Een ander meningsverschil betreft de pastorie. In Heerlerheide is de pastoor ondergebracht in een huurhuis waarvoor de gemeente sinds 8 jaar jaarlijks *f* 94,50 huur betaalt en dat bovendien te klein is. Met de bouw van een pastorie wordt getraineed, ofschoon reeds in 1841 in overleg met de toenmalige Burgemeester Lintjens met een brikkenbakker aarde werd „omgestoken” die ondertussen „willekeurig zonder opzigt door eenieder is weggenomen”. Ook werd tot dit doel door de gemeente *f* 2.000,— geleend van het armbestuur, maar met de bouw van de pastorie werd nog niet begonnen.

10) Ten slotte heeft Heerlen een eigen schoolgebouw met onderwijzerswoning. In Heerlerheide is dit niet het geval; hier moet ge-

huurd worden en daar er dikwijls geen „convenabele ruimte” beschikbaar is, kan daardoor geen school gehouden worden.

Verder ontvangt de onderwijzer Jansen van Heerlerheide maar *f* 100,— uit de gemeentekas zonder vrije woning tegenover de onderwijzer Palmers te Heerlen *f* 200,— en zijn ondermeester Duurling *f* 50,—. Wegens behoefte van vele ingezetenen is het schoolgeld te Heerlerheide zeer gering.

Na deze 10 klachten komt dan het feitelijke hoofdbetoo.

„Eindelijk is de dringende rede nog, de verre afstand van Heerlen „die op één uur kan gerekend worden en de vexatieve en willekeurige „administratie voor de Heerlerheide; namelijk, dat de ingezetenen „van de Heerlerheide bij de aangifte der geboorten, sterfgevallen, „trouwen enz. dikwijls drie tot vier uren, ja halve dagen op de aan- „komst van den heer Burgemeester, die tevens praktisch Dokter en „ook schoolopziener is, moeten wachten en dikwijls een of twee „maal moeten terugkomen.”

„Uit al het voorgaande zullen U Edelgrootachtbaren ontwaren, dat „de vereniging met Heerlen voor ons hoogst nadelig is, en ons voor „altijd nadelig zoude blijven, dewijl wij maar voor 3/11 in de ge- „meenteraad gepresenteerd zijn. Wij smeken derhalve U Edelgroot- „achtbare ons van Heerlen geheel af te scheiden, ons eene eigene „administratie te verlenen en voorlopig de begroting voor het „dienstjaar 1847 niet goed te keuren alvorens de scheiding heeft „plaatsgehad.”

„De rekwestranten geloven dat hun verzoek door U edelgroot- „achtbare toegestaan kan worden, aangezien de Heerlerheide reeds „in 1837 tot succursale parochie verheven is, en een bevolking van „bijna 1300 zielen uitmaakt, en dus wel eene eigene gemeente- „administratie kan hebben, terwijl in het Hertogdom zich onder- „scheidene gemeenten bevinden welkers bevolking nauwelijks de „helft van onze parochie uitmaakt zooals Jabeek, Bingelraad, Am- „stenraad, Broek-Sittard, Eigelshoven, Rimburch e.a., daar mogelijk „van den andere kant geene parochie van zulke bevolking als de „onze in het hertogdom zal gevonden worden zonder eigene ge- „meente-administratie.”

„De ingezetenen van Heerlerheide hopen diens volgens, dat U Edel- „grootachtbare hun van het drukkend juk, waaronder zij tot nu toe „hebben moeten bukken, zullen ontlasten waardoor zij beter in „staat zullen zijn en blijven om hun Kontingent in de administratie „en andere staatslasten met vreugde te voldoen. Het welk doende is enz.”

De peroratie liegt er niet om en geeft wel de indruk dat er bepaalde spanningen bestaan tussen Heerlen en Heerlerheide, iets wat nog lang zal blijven voortleven. Althans op Heerlerheide.

In het stuk proeft men de invloed van pastoor Reyners, die ook nauw betrokken is geweest bij de kerkelijke afscheiding.

Met afzonderlijk schrijven aan Gedeputeerde Staten wendden zich op 21 november 1846 zes inwoners van Heerlerheide, t.w. de schepen B. Sijstermans, zijn zoon B. Sijstermans, J. A. Hoenen, gemeente-raadslid, J. M. Bakbier, J. C. Mostartz en J. C. Pijls, met een tegenverzoek een Ged. Staten om geen gevolg te geven aan „eene petitie, strekkend tot de separatie dezès gehuchts van Heerlen.”

Zij beginnen met te stellen dat zij inwoners en „meestbeërfden” van het gehucht Heerlerheide zijn. Pastoor Reyners wordt door briefschrijvers als de „auctor intellectualis” aangemerkt.

In het algemeen constateren zij dan, dat „separatie” alleen maar nadelig zal zijn voor Heerlerheide, o.m. dat de uitgaven de opbrengsten van de personele belasting „verre overtreffen”, dat de „behoefden van dit gehucht nog aanmerkelijk zouden vermeerderen”, dat bovendien door een scheiding van Heerlen de inwoners „dezès gehuchts in de onmogelijkheid zouden verplaatst worden „om het hun op te leggen aandeel in den aanleg der geadmodieerde „rijksaccijnzen ³⁾ te kunnen voldoen, terwijl dezelve zich reeds „tegenwoordig, daar zij nochtans vergeleken met de overige sextien „der gemeente slechts de helft per hoofd opbrengen, door deze „belasting zoo zeer bezwaard voelen.”

Uit de hierna te bespreken brief van pastoor Reyners aan de gouverneur van het hertogdom Limburg valt enigermate af te leiden, dat eigenbelang niet geheel vreemd is aan deze laatste argumentatie van de zes „meestbeërfden”.

Zij besluiten de brief met het verzoek van de hand te wijzen, dat „alleen haar bestaan te danken heeft aan de heerschezucht en het „eigenbelang der aanvoerders en aan de vergeeflijke kortzigtigheid „der overige ondertekenaren.”

(wordt vervolgd)

ir C. RAEDTS

1) BOTTEN: belasting in natura in de vorm van hand- en spandiensten.

2) WACHTSTOOF: wachstube = nachtwachthuis.

3) Bij wet van 30 december 1846, die de rijksbelastingwetgevingen in Limburg invoerde werd bepaald, dat in deze provincie de accijnzen op het gemaal, het geslacht en de brandstoffen bij admodiatie zouden worden ingevorderd, behalve in Venlo en Maastricht voor wat het gemaal en het geslacht betreft. De gemeenten werden voor een bepaald bedrag aangeslagen en konden dit op de ingezetenen naar draagkracht verhalen. De draagkracht werd door een gemeentelijke commissie vastgesteld. Over deze belastingvorm zijn nogal wat moeilijkheden ontstaan, zoals blijkt uit de rapporten van de gouverneur Gericke van Herwijnen aan de koning.

Het misnoegen uitte zich plaatselijk in relletjes, gericht tegen gemeenteraadsleden, die lid van de schattingscommissie waren. Vooral de middenklasse werd onevenredig zwaar belast.

In 1844 bedroeg de hoofdsom voor het gehele hertogdom Limburg:

wegens gemaal	f 98.428,—
geslacht	f 41.016,—
brandstoffen	f 66.909,10.

De uitvoering van het PARTAGETRACHTAAT in de heerlijkheid Schaesberg

De vrede van Munster, die de tachtigjarige strijd tussen Spanje en de Verenigde Nederlanden in januari van het jaar 1648 beëindigde, ruimde niet alle geschillen, die de twee mogendheden verdeeld hielden, uit de weg ¹⁾. Eén van de belangrijkste problemen, die nog om een oplossing vroegen, was het conflict over de drie landen van Overmaas. Deze controverse was ontstaan uit de militaire situatie in de laatste decennia van de oorlog en de daaraan gekoppelde juridische overwegingen, op grond waarvan zowel Spanje als de Verenigde Provinciën de soevereiniteit over de kwartieren van Valkenburg, Dalhem en 's-Hertogenrade voor zich opeisten. Na een mislukte poging om de kwestie door een rechterlijk vonnis — te vellen door de chambre mi-partie — uit de wereld te helpen (1654-1657), trachtten de contesterende partijen tot een vergelijk te geraken door de landjes onderling te verdelen. Van november 1657 tot december 1661 was deze partage het onderwerp van vele conferenties tussen de Spaanse ambassadeur te 's-Gravenhage, don Estevan de Gamarra, en een commissie uit de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden. Een hele reeks verdelingsvoorstellen passeerde daarbij de revue.

Ook de heerlijkheid Schaesberg werd hierin herhaaldelijk genoemd. Aangezien de Staatse commissie in haar schema's het land van Valkenburg steeds voor de Verenigde Nederlanden reserveerde, viel Schaesberg bij hen altijd in de Staatse partage. Aan de andere kant werden de verdelingsprojecten van Spaanse zijde steeds zo samengesteld, dat Schaesberg in het ressort van de koning van Spanje terecht kwam. Geen van deze schema's sorteerde echter effect, omdat ieder voorstel door de tegenpartij verworpen werd. Teneinde uit deze impasse te geraken werd tenslotte — in 1660 — besloten, dat de ene partij een „balance” zou indienen, waaruit de andere partij de keuze zou hebben. Overeenkomstig dit procédé koos de Staatse commissie op 7 maart 1661 de contra-partage van een door Gamarra op 2 maart 1661 overhandigd verdelingsplan. Deze contra-partage omvatte, naast o.a. de abdij Kloosterrade en het klooster Sint-Gerlach, ook de heerlijkheid Schaesberg. Aanvankelijk weigerde Gamarra op formele gronden de Staatse keuze te erkennen. Toen echter de Staten-Generaal bereid bleek om enige „percelen” — o.a. de geestelijke instellingen Kloosterrade en Sint-Gerlach — tegen een equivalent te ruilen, kwam op 26 december 1661 het Partage-tractaat tot stand. Bij de genoemde ruiling werd ook de heerlijkheid Schaesberg van de Staatse naar de Spaanse partage overgeheveld.

Fragment van de „Carte chorographique des Pays-Bas Autrichiens y compris les principautés de Liège et de Stavelot,” 1777, door J. de Ferraris.

Hieruit blijkt, dat de Spaanse gezant Gamarra er veel aan gelegen was Schaesberg voor de koning te behouden. Dit streven past uitstekend in het algemene beeld, dat het land van Valkenburg na het Partagetractaat vertoont. Het merendeel van de plaatsen, die de Spaanse koningen ten behoeve van adellijke families — trouwe supporters van het huis Habsburg — tot heerlijkheid verheven hadden, is in de Spaanse partage opgenomen, terwijl het niet verpande gedeelte nagenoeg geheel aan de Verenigde Nederlanden is toegevallen. Aldus zal Gamarra zeker hebben gehandeld volgens de bedoeling van Johan Frederik, heer van Schaesberg, die — zoals in de literatuur verondersteld wordt, al zijn daarover geen directe gegevens voorhanden — als katholieke rijksbaron voor het behoud van 's konings souvereiniteit over Schaesberg geijverd zal hebben.

De nadere uitwerking van het Partagetractaat werd toevertrouwd aan een gemengde Spaans-Staatse commissie, die op 29 juni 1663 te Aken met haar beraadslagingen begon. De Staatse afvaardiging bestond uit vier leden der Staten-Generaal. De samenstelling van de Spaanse deputatie — eveneens vier personen — wordt in de voor dit artikel geraadpleegde archivalia niet nader vermeld. Reeds in de tweede vergadering van de commissie, die op 30 juni 1663 in het logement der Staatse heren te Aken plaats had, kwam de heerlijkheid Schaesberg ter sprake. In het Partagetractaat had de Staten-Generaal namelijk bedongen, dat de weg van Heerlen naar Nieuwenhagen, die door Schaesberg liep, onder haar souvereiniteit zou vallen. Deze weg was voor de Verenigde Nederlanden niet alleen van belang als verbinding tussen de Staatse plaatsen Heerlen en Nieuwenhagen, die één schepenbank vormden, maar ook als schakel in de vrij drukke route van Maastricht over Heerlen en Gulik naar Keulen. Spanje had deze Staatse wens gehonoreerd op voorwaarde, dat de inwoners van Schaesberg de weg tot Heerlen en aan de andere kant tot 's-Hertogenrade en het rijksgebied onbelemmerd mochten gebruiken. Het was nu de taak van de commissie om de weg te doen afbakenen. In hun vergadering van 30 juni 1663 besloten de commissieleden dan ook, dat zij zich binnenkort naar Schaesberg zouden begeven om de situatie ter plaatse in ogenschouw te nemen.

Op 17 juli 1663 had deze inspectie plaats. De twee deputaties reisden afzonderlijk vanuit Aken naar Schaesberg. De Staatse heren werden aan de grens van de schepenbank Heerlen begroet door de schout en schatthouder van deze hoofdbank. De Heerlense functionarissen maakten van de gelegenheid gebruik om hun gasten er op te wijzen, dat op het punt, waar zij zich bevonden, „in den ordinaris wech” drie verschillende souvereiniteiten samen kwamen, namelijk Kerkrade, ressorterende onder de koning van Spanje, en de Gulikse heerlijkheid Terheiden aan de ene kant, Heerlen, vallende onder de Staten-Generaal, en Simpelveld, onderhorig aan de koning van Spanje, aan de andere kant. De schout en schatthouder klaagden, dat

deze jurisdicties „soo naeuw ende scherp cruysweegs aenden anderen schieten, dat opt point geen wagen off kar passeren kan sonder met het eene rat des Conincx territoir ende met het andere haer Ho. Mo. bodem te raecken”. Zij betreurden, dat het Partagetractaat met deze situatie, die door de deling van de landen van Overmaas ontstaan was, geen rekening had gehouden en zij spraken hun vrees uit voor moeilijkheden in de toekomst. De Staatse afgevaardigden antwoordden, dat zij een kaartje van het gebied in kwestie zouden laten vervaardigen en zij beloofden het geval met hun Spaanse collega's te bespreken en na te gaan, of er een modus gevonden kon worden om op dit en andere dergelijke punten aan beide partijen een onbelemmerde passage te verzekeren. In het verslag van de inspectie wordt het drielandpunt aangeduid als gelegen bij een „eijcken-boomken”, halverwege Aken—Schaesberg. Ongetwijfeld wordt hiermee het gebied nabij het huidige grenskantoor De Locht bedoeld. Daar stond immers sedert onheugelijke tijden de zogn. Hertogseik als grenspaal tussen de landen van Valkenburg en 's-Hertogenrade en de heerlijkheid Terheiden (zie kaartje). Ook de specificatie der samenvloeiende jurisdicties onderstreept deze plaatsbepaling.

Na dit intermezzo zetten de Staatse commissieleden hun tocht voort en, in de heerlijkheid Schaesberg aangekomen, troffen zij daar de Spaanse afvaardiging. Dit was voor de schout en schatheffer van Heerlen een gereede aanleiding om een tweede „swaricheijt” aan te roeren: in de „Heerle heijde” werd door officieren van de Spaanse bank Ubach licentgeld geëist van de goederen, die daar via Heerlen-Schaesberg-Nieuwenhagen passeerden. De autoriteiten motiveerden deze heffing met de verklaring, dat het territorium van Waubach — 'n onderdeel van de bank Ubach — de schepenbank Heerlen hermetisch van het rijksgebied afsloot²⁾). Met name betoogden zij, dat het ressort van het gehucht Waubach zover in de „Heerle heijde” reikte, dat het onmogelijk was vanuit het grondgebied der schepenbank Heerlen het rijksgebied te bereiken, zonder het territorium der bank Ubach aan te doen. De schout en schatheffer van Heerlen verwierpen niet alleen deze limietbeschrijving van Waubach, maar noemden de heffing ook een regelrechte schending van het Partagetractaat, dat huns inziens iedere belasting verbood vanaf Schaesberg tot aan het rijksgebied. Nadat de Spaanse en Staatse commissieleden zich vervolgens naar het betwiste gebied hadden begeven en daar aangekomen waren, brachten de Spaanse gedeputeerden ter ondersteuning van de eis der Ubachse overheden een proces in herinnering, dat in het jaar 1611 voor de Raad van Brabant had plaatsgevonden. De inwoners van Waubach en die van Scherpenseel hadden destijds geprocedeerd over de „pascuatie ende het gebruijck van seeckere heijde, gelegen tuschen beijde de voornoemde plaetsen ende vast ende contigu aende Heerle heijde”. De Spaanse heren benadrukten, dat de inwoners van Scherpenseel dit proces verloren hadden

en zij verklaarden zich bereid de Staatse commissie copieën van de processtukken te verschaffen ter nadere informatie. De Staatse gedeputeerden stelden daar echter hoegenaamd geen prijs op en be-
toogden slechts, dat het Partagetractaat de vrije passage vanaf
Schaesberg tot het rijksg gebied had vastgesteld. Zij zeiden verder
overtuigd te zijn, dat ambassadeur Gamarra desgevraagd deze
mening zou onderschrijven.

Hierbij liet men deze zaak voorlopig rusten en men reed terug naar
de „Schaesberger wech”. De beide deputaties constateerden daar, dat
de heer van Schaesberg de weg, voorzover deze door zijn heerlijk-
heid liep, „hier ende daer tot sijne groote costen all eenichsints
hadde doen approprieren”, er in één adem echter aan toevoegend,
dat „deselve onses oordeels bij winter saijsoen ofte regenachtich
weder op die wijze niet te gebruijcken sal connen sijn”. Een andere
moeilijkheid, waarvan de heren verklaarden, dat zij die ter plaatse
niet konden oplossen, bestond hierin, dat de weg niet overal even
breed was. Bovendien liep hij door een hoek van het „Schaesberger
Bosch”, waarin op sommige plaatsen — door de stand van de bomen
— wel twee of drie karresporen liepen. Hier diende beslist te wor-
den, welke van deze sporen ofwel alle sporen tot de weg gerekend
moesten worden. Voorlopig werd besloten, dat landmeters de weg
in de lengte en in de breedte — met inbegrip van de zijsporen —
zouden meten, om dan een nadere overeenkomst te treffen. Nadat
de gedeputeerden aldus hun inspectie beëindigd hadden, gebruikten
zij het middagmaal op het kasteel van Schaesberg als gasten van
baron Johan Frederik, door wie zij naar hun zeggen „seer beleeffde-
lijck gerecipieert” werden.

In de vergadering van 6 augustus 1663 brachten de Staatse com-
missieleden de twee problemen, die door de schout en de schatthouder
van Heerlen bij de inspectie van 17 juli 1663 op tafel waren gelegd,
andermaal ter sprake. Wat het drielandpunt nabij De Locht be-
treft releveerden zij nog eens het gevaar, dat passanten daar ge-
molesteerd zouden kunnen worden. Als oplossing opperden zij een
garantie van de koning van Spanje en de Staten-Generaal der Ver-
enigde Nederlanden, waarin bepaald zou worden, dat de weg door
de wederzijdse onderdanen vrij en zonder enige belasting gebruikt
mocht worden. De Spaanse afgevaardigden accepteerden dit voorstel
en de deputaties stelden gezamenlijk een request in die geest op.
Enig antwoord op dit schrijven is niet bekend, maar men kan aan-
nemen, dat in Den Haag en Brussel-Madrid aan de wens van de
commissie gevolg is gegeven, aangezien alle overeenkomsten, die de
Spaans-Staatse commissie te Aken heeft getroffen, door de betrok-
ken mogendheden zijn geratificeerd.

Toen de Staatse heren vervolgens de kwestie van de licentheffing
in de „Heerle heijde” op het tapijt brachten, herhaalden de Spaanse
afgevaardigden hun verklaring, dat de schepenbank Heerlen niet

grensde aan rijksterritorium, maar daarvan door een strook heide, die onder Waubach ressorteerde, gescheiden was. Vanuit Heerlen kon men derhalve onmogelijk via Schaesberg-Nieuwenhagen het rijksgedebied aandoen zonder Waubach te passeren. Deze omstandigheid rechtvaardigde naar de mening van de Spaanse heren ten volle de licentheffing. De Staatse afgevaardigden weigerden echter in te gaan op de limietbeschrijving van het dorp Waubach, die zij een „frivole dispute” noemden, aangezien het Partagetraactat iedere heffing tot aan het rijksgedebied uitsloot. Zij erkenden weliswaar, dat de conventie dit niet expliciet onder woorden had gebracht, maar de teneur van het traactat was op dit punt duidelijk genoeg. Immers het verdrag bepaalde, dat óók de inwoners van Schaesberg de weg tot 's-Hertogenrade en het rijksgedebied en aan de andere kant tot Heerlen vrij mochten gebruiken. Uit deze bewoordingen bleek duidelijk genoeg, dat dit eveneens voor de inwoners van Heerlen gold. Als oplossing suggereerden zij de Spaanse gedeputeerden de kwestie aan ambassadeur Gamarra voor te leggen. Van hun kant stelden de Staatse gedeputeerden op 7 augustus 1663 de Staten-Generaal van de moeilijkheid in kennis.

Begin september ontvingen de Staatse heren een antwoord van de Staten-Generaal de dato 31 augustus 1663. In dit schrijven werd medegedeeld dat ingevolge de brief van 7 augustus 1663 enige leden van de Staten-Generaal een gesprek met ambassadeur Gamarra hadden gehad. De gezant had daarbij verklaard, dat de „uitwech langs off door Schaesberch tot op den Rijcxbodem bij het accomodement der differenten over de drie Landen van Overmaze wel expresselijck is bedongen ende gestipuleert”. De ambassadeur had verder gezegd, dat hij dit oordeel reeds aan de Spaanse commissarissen te Aken had medegedeeld. De Staatse gedeputeerden bespraken de brief van de Staten-Generaal op 6 september 1663. Zij concludeerden, dat de Spaanse vertegenwoordigers de zaak al verscheidene weken niet meer ter sprake hadden gebracht en haar „alsoo scheenen te laten varen”. Zij achtten het daarom geraden er van hun kant ook niet meer op terug te komen en de controverse als afgedaan te beschouwen. Dit betekende dat de vraag hoever de grenzen van Heerlen en Ubach in de „Heerle heijde” reikten, in het midden werd gelaten.

Intussen hadden de twee deputaties overeenstemming bereikt over de afbakening van de weg door Schaesberg. In hun vergadering van 27 augustus 1663 hadden zij namelijk bepaald, dat de weg overal op een breedte van 20 voet (6 m.) afgebakend zou worden. In overeenstemming met het Partagetraactat werd bovendien bepaald, dat aan elke kant van de weg 1 roede land (16 voet = 4.80 m.) aan het territorium van de weg toegevoegd moest worden, zodat de souvereiniteit van de Staten-Generaal zich over een totale breedte van 52 voet (15.60 m.) zou uitstrekken. De eigendom van de twee

roeden land ter weerszijden van de weg bleef voorbehouden aan de grondeigenaars.

Op deze wijze werd Schaesberg — als gevolg van het Partage-tractaat — voor een periode van meer dan honderd jaar een Spaanse, later Oostenrijkse enclave in Staats gebied, die bovendien door een exterritoriale weg in twee stukken werd geknipt.

drs J. HAAS

- 1) De archivalische gegevens voor dit artikel zijn geput uit inv. no. 8977 van het archief der Staten-Generaal te 's-Gravenhage: Verbaal van de gedeputeerden der Staten-Generaal wegens hun conferenties te Aken met de Spaanse commissarissen in verband met de invoering van een regeringsreglement in de Staatse partage van de drie landen van Overmaas.
Verder is gebruik gemaakt van de volgende werken: H. H. E. Wouters, *Het Limburgse Maasdal gedurende de Tachtigjarige- en de Dertigjarige Oorlog met inleiding en vervolg 1543-1663*, in: *Grensland en Bruggehoofd*, Assen 1970, blz. 378-398.
J. J. Jongen, *Geschiedenis van Schaesberg. Gedenkboek ter gelegenheid van het 250 jarig bestaan der parochie*, Schaesberg 1950, blz. 45-46.
L. van Hommerich, „Baan”-brekende historie, in: *Het Land van Herle*, 17e jrg., 1967, blz. 66.
F. X. Schobben, *Ubach over Worms en zijn historische samenhang met Thorns Ubach*, in: *Het Land van Herle, jubileumboek 1950-1960*, Heerlen 1961, blz. 244.
- 2) In de achttiende eeuwse kaart van de Oostenrijkse Nederlanden door Ferraris (berustende bij de Topografische Dient te Delft) heeft de schepenbank Ubach inderdaad een zo ver naar het westen reikende grens, dat deze de schepenbank Heerlen afsluit van het rijksgebied. F. X. Schobben spreekt in dit verband van de oeroude grens van Overworms Ubach, die naar het hoge midden-deel van de Brunsummerheide liep tot de zgn. Brandenburg (F. X. Schobben, *Ubach over Worms en zijn historische samenhang met Thorns Ubach*, o.c. blz. 244).

Stichting en stichter van de Limburger Koerier te Heerlen

Wanneer wij ons, in het kader van de herdenking van het 125-jarig jubileum, gaan bezinnen op de stichting van de Limburger Koerier en zijn eventuele verdere lotgevallen te Heerlen, moet u geen afgeronde studie verwachten over de historische, de economische of commerciële betekenis van dit blad voor het perswezen in het algemeen of voor dat van Limburg of Heerlen in het bijzonder. Ook het hoe en het waarom van stichting te Heerlen en de plaatsing van dit gebeuren in het tijdsbeeld, zal hier verder onbesproken blijven. Het gebrek aan voor de hand liggende objectieve bronnen, waarbij de gedachten uitgaan naar oprichtingsakten, statuten, notulen van bestuurs- of directievergaderingen, gevoerde correspondentie e.d., maakte het noodzakelijk, om uiteindelijk tot een synthese te komen, de toevlucht te nemen tot de schaarse gegevens die ons de officiële archieven verschaffen van de bemoeienissen die de overheid met een dergelijke vestiging heeft gehad alsmede tot de gepubliceerde bronnen en verslagen van personen, die beweren de oprichting van de krant te Heerlen te hebben meegemaakt. Het onderzoek richt zich derhalve dan ook uitsluitend op de voor ons doel alles omvattende vragen **wanneer nu eigenlijk de stichting van deze krant te Heerlen heeft plaats gevonden en daaraan vastgekoppeld wie de stichter ervan wel is geweest.** Het aangetroffen bronnenmateriaal, hoe schaars dan ook, dat stuk voor stuk nader zal worden besproken, bevat m.i. toch voldoende gegevens om de ons gestelde vragen te beantwoorden en er voorts de vereiste conclusies aan te verbinden.

Alvorens nader in te gaan op de problemen die zich rondom stichting en vooral van stichter van de Limburger Koerier te Heerlen hebben voorgedaan lijkt het mij wenselijk vooraf een historisch overzicht alsmede enkele algemene opmerkingen en toelichtingen m.b.t. het perswezen te geven. Door deze uitgebreide en beslist niet eenvoudige materie laten we ons leiden door dr Maarten Schneider, historicus en journalist, die aan de hand van een groot aantal reeds vroeger verschenen artikelen in 1943 een samenvattende studie hierover publiceerde¹⁾ alsmede in het in 1970 verschenen elfde deel van de Nieuwe Winkler Prins ons een beknoptere en aangepaste uiteenzetting geeft over de historische groei en ontwikkeling van het perswezen in het algemeen²⁾.

Als definitie voor een dagblad stelt hij, dat de voornaamste en ken-

merkende functie van een krant is het verspreiden van nieuws. Vóór het bestaan cq. het ontstaan hiervan werd vanzelfsprekend op een andere wijze in de nieuwsgaring voorzien.

Naarmate de maatschappij in een bepaald tijdperk een meer primitief of gecompliceerd karakter droeg, was het informatiesysteem eenvoudig of meer ingewikkeld. Dit verschil treedt duidelijk naar voren bij een vergelijking van de berichtgevingen in de vroege middeleeuwen met die in de tijd van het romeinse keizerrijk. In de **vroeg-middeleeuwse maatschappij** kende men een schriftelijke uitwisseling van berichten tussen kloosters en vorstenhoven. Voor het overige volstond men met de berichten, door zangers, zwervend van burcht naar burcht, of door rondreizende kooplieden uit vreemde streken overgebracht. Uit de zangen van de eerste groep hebben zich langzamerhand de straatliederen ontwikkeld, die gedurende zeer lange tijd de feitelijke nieuwsberichtgeving voor het platteland vormden. De mondelinge berichtgeving door de handelslieden vond een voortzetting in de koopmansbrieven, die zodoende op hun beurt een directe voorloper van onze krant zijn geweest. De mededelingen van officiële zijde werden, zoals bekend, door aanplakking aan de kerkdeur of door middel van de dorpsomroeper onder het volk verspreid. Als overblijfsel hiervan kunnen we heden ten dage nog de plechtige afkondigingen van grondwetswijzigingen beschouwen, die nog steeds door de gemeentesecretarissen officieel en in het openbaar moeten worden voorgelezen ³). Uit deze periode roep ik tevens in herinnering het hier in gebruik geweest zijnde en archivalisch vastgelegde waarschuwingssysteem, waarbij van kerktoeren tot kerktoeren lichtsignalen werden doorgegeven om dreigende gevaren te berichten ⁴).

Het in Rome gecentraliseerde bestuur van het **romeinse wereldrijk** had in tegenstelling met de middeleeuwen behoefte aan een berichten-dienst van breder formaat. Julius Caesar, als consul in 59 v. Chr., liet de dagelijkse gebeurtenissen in het openbaar op borden (acta diurna) publiceren, die met gips bestreken waren. De voornaamste burgers in en buiten Rome lieten deze nieuwsberichten, afkomstig van de regering en dus van officiële aard, waaraan echter ook wel berichten van particulieren werden toegevoegd, door hun slaven afschrijven en verspreiden. Anderzijds bestond er ook een particuliere berichtgeving van de provincies naar de hoofdstad. Het waren vooral de vrijgeborenen, die zich bezig hielden met de vervaardiging van deze „kranten”. Slechts van één „journalist” uit die tijd is ons de naam bekend: n.l. van een zekere Chrestos, over wie Cicero zich in zijn correspondentie niet zeer vleidend uitliet. Daarnaast deed als nieuwsverspreider in deze periode dienst de ons bekende keizerlijke koerierdienst, waarvoor, zoals we weten, te Heerlen een wisselstation was gebouwd ⁵).

Als **kleine republiek**, dus voor zijn ontwikkeling en uitgroei tot wereldrijk, behielp de romeinse staat zich met een veel eenvoudiger informatiedienst. De voornaamste wetten werden in deze tijd op tafelen aangeslagen, o.a. de „Twaalf Tafelen Wetgeving” (451 v. Chr.) en de „Edicta” of rechtsregels waarnaar recht werd gesproken.

In **Athene en Sparta**, de belangrijkste stadsstaten van Griekenland, kende men een publieke berichtgeving „in de vorm van een periodiek geschreven krant”. Elke avond werd op een vast punt in de stad aan het op nieuws beluste volk mededeling gedaan van aangekomen schepen en vreemdelingen alsmede van het nieuws van de eilanden enz.

Enkele andere vormen van berichtgeving in **vroege en in de allervroegste tijden** mogen hier nog ter illustratie worden vermeld. Wel degelijk hadden de vuren, die aangelegd werden op de bergen en hoogten, een informatief karakter. Door middel daarvan bracht men de tijding van bepaalde overwinningen of dreigende gevaren op snelle wijze over. In dit systeem, evenals in dat van de vlaggesignalen uit jongere tijden, kan men terecht een seinstelsel zien, dat door de telegrafie uiteindelijk vervangen zal worden. Ik wil voorts ook wijzen op de heden ten dage nog voorkomende trommelsignalen bij de Afrikaanse neger- en andere stammen en de rooksignalen, die bij de Indianen steeds in gebruik zijn geweest. Het **alleroudste voorbeeld** van berichtgeving is te vinden in het eerste bijbelboek in het verhaal van de zondvloed. Feilloos was het verheugend bericht, dat de duif, voor het verkrijgen van inlichtingen door Noach uitgezonden, hem bracht, toen zij naar de ark terugkeerde met een groen olijfblad in haar bek ⁶⁾.

Als eindconclusie zouden we m.i. mogen stellen, dat een samenleving zonder berichtgeving niet alleen ondenkbaar doch tevens onbestaanbaar is.

Om de verschijning van een krant mogelijk te maken, moet volgens dr Schneider, „aan een aantal noodzakelijke voorwaarden worden voldaan en wel 1e een redelijk werkende postdienst, hetgeen sinds \pm 1575 het geval is; 2e de aanwezigheid van het technisch middel om te kunnen drukken, zij het dan ook uitsluitend met losse letters, hetgeen mogelijk geworden is sinds \pm 1440 door het uitvinden van de boekdrukkunst door Gutenberg/Coster en 3e door een verantwoorde exploitatie, die t.g.v. de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) een gereede kans kreeg. De **gedrukte krant** ontstaat tenslotte uit een samengaan van de voor bepaalde kringen bestemde, periodiek geschreven brieven en het gedrukte, voor ieder bestemde, incidenteel verschijnend vlugschrift.

Wanneer we dan met deze gegevens in handen een blik werpen in

de geschiedenis, zien we, dat we op basis van **wekelijkse periodiciteit** tot dusver als oudste uitgaven kunnen aanmerken twee Duitse bladen, de „**AVISO**” en de „**RELATION**”, beide uit het jaar 1609. Uiterlijk meer op een krant gelijkend zijn de uitgaven uit 1618 van de Amsterdamse Courantier Caspar van Hilten, die de „**Courante uyt Italien, Duytslandt etc.**” uitgaf en de in 1619 door eveneens een Amsterdammer, Broer Jansz. uitgegeven „**Tijdinghen uyt verscheyde Quartieren**”. Engelse en franse vertalingen hiervan zijn in deze landen de oudste kranten. In 1629 krijgt België zijn eerste uitgave in de te Antwerpen verschijnende „**Wekelijckse Tydinghen**”.

Exploitatie van een dagblad bleek voor het eerst mogelijk in 1660 met de „**Leipziger Zeitung**”, de „**Daily Courant**” te Londen in 1702 en de „**Wiener Zeitung**” in 1703.

Door de overheid gelicenseerd, kenmerkten de kranten in de 17e en 18e eeuw zich uitsluitend door buitenlandse berichtgeving. Stedelijke en binnenlandse informatie was, afgezien van de officiële, verboden. Alleen in landen waar een centraal absolutistisch gezag ontbrak, hadden de uitgevers meer praktische mogelijkheden, zoals o.a. in de Republiek der Verenigde Nederlanden. Een geheel eigen plaats verwierven de in Frankrijk verboden kranten van uitgeweken Hugenoten, de z.g. „**Gazettes de Hollande**”. De internationaal meest bekende werd de „**Gazette de Leyde**”.

Mede door de **economische druk** (o.a. de papierbelasting) was een kwalitatieve ontwikkeling onmogelijk, met uitzondering van Engeland, waar dank zij de afschaffing van de Licensing Act (1695) politiek-critische elementen steeds meer aan betekenis wonnen. Onder invloed van de denkbeelden van de Verlichting begon ook op het kontinent de ontwikkeling van het politiek-toelichtend element en vooral tijdens de Franse Revolutie steeds meer terrein te winnen. De leidende figuren begrepen de betekenis van de opiniepers. De afkondiging van de persvrijheid in 1792 betekende evenwel slechts vrijheid voor het heersende regiem, zoals b.v. ook in de Bataafse Republiek en in België de heiligheid der drukpersvrijheid slechts een schijnheiligheid was, die zou eindigen met de Napoleonische persdiktatuur. De „**Gazette de Leyde**” werd een der slachtoffers. Internationaal gezien nam „**The Times**”, die in 1785 was gesticht, haar plaats in. Juist in deze tijd ontwikkelde zich ook weer in Engeland een speciaal soort krant, n.l. de „**Sundaypaper**”, waarvan „**The Observer**”, gesticht in 1791, het type-voorbeeld is.

Op het vasteland moest het liberalisme voor de vrijheid van drukpers nog zware strijd voeren in de decennia na Napoleon. België verwierf zijn volledige drukpersvrijheid na de opstand in 1831. In Nederland gebeurde dit in 1848, waarbij vooral de „**Arnhemse Courant**” baanbrekend werk heeft verzet. Frankrijk daarentegen

moest wachten tot 1881, terwijl de Perswet van Bismarck van 1874 repressie bleef mogelijk maken.

Enige tijd na het verwerven van de **ideële** volgde ook de **economische** vrijheid door opheffing van de belasting op papier en advertentie. In België werd zodoende in 1848 en in Nederland in 1869 deze „Belasting op kennis” afgeschaft.

In Nederland kwam in de laatste decennia van de 19e eeuw eveneens een **rijk-geschakeerde respectievelijk confessionele opiniepers**, óók in de provincie, tot ontwikkeling. Om er enkele te noemen: het „**Algemeen Handelsblad**” in 1828; de liberaal gerichte „**Nieuwe Rotterdamse Courant**” in 1844; de katholieke bladen „**De Tijd**” in 1845, „**de Maasbode**” in 1868 en „**Het Centrum**” in 1884; de calvinistische uitgave „**De Standaard**” in 1872 en het socialistische dagblad „**Het Volk**” in 1900. Merkwaardigerwijze kunnen we de stichting van de „**Limburger Koerier**” nagenoeg vooraan in deze rij van „grote kranten” plaatsen.

Uit het gegeven feit van het ingeburgerd zijn van de opiniepers in de periode dat pers en dagbladpers als synoniem beschouwd werden, ontwikkelden zich twee nieuwe aspecten, en wel het **PERSBUREAU** en de **POPULAIRE PERS**, beide resultante van politiek-geestelijke, de sociaal-economische en de culturele factoren, verbeteringen op zet- en druktechnisch gebied en de versnelling van verkeer en nieuwstransmissie, waarbij vooral de draadtelegrafie zorgde voor een stormachtige ontwikkeling van de internationale nieuwsagentschappen, die in hun vroegste periode nog werkten met postduiven, koeriersdiensten en zeilschepen.

De **populaire dagbladpers**, de andere nieuwe verschijning in de moderne ontwikkeling, kreeg haar grote kans door de vooruitgang van het onderwijs, doordat de bevolking begon te leren lezen en schrijven. Kenmerkend hierin zijn de snelheid van berichtgeving, eenvoudige formulering, levendige opmaak, a-politieke instelling, gevarieerde inhoud, lage prijs, zo groot mogelijke oplage en de concurrentie-positie. Een en ander werd mogelijk gemaakt door de vooruitgang in de druktechnieken en drukprocédés. Te noemen zijn hier de snelpers van König uit 1810 (1812), de eerste voorlopers van de rotatiepers in 1847, de rotatiedruk in 1873 en de zetmachine uit 1884. Daarnaast werd deze vooruitgang begunstigd door het goedkoop geworden en niet meer belast papier en de fabricage van goede drukinkt. De massaproductie stimuleerde de reclame, noodzakelijk voor een verantwoorde exploitatie van een krant en de belangrijkste bron van inkomsten wordend. Al de genoemde factoren bevatten even zovele voorwaarden voor een volledige transformatie van het perswezen in de meer of minder geïndustrialiseerde wereld. Frankrijk en de U.S. gingen voorop met deze nieuwe pers.

Naast de zich steeds uitbreidende populaire pers, handhaafde zich **de kwaliteitspers**, een kwalifikatie, die in werkelijkheid vaak relatieve betekenis heeft, ondanks de concurrentie en de groeiende betekenis van de opkomende radio. Aan de monopoliepositie van de pers kwam hierdoor omstreeks 1920 een einde. Sinds enkele jaren ondervindt de pers een terugslag door de televisie. Steeds meer kranten zien we heden ten dage fuseren of geheel verdwijnen.”⁷⁾ Tot zover dr Maarten Schneider.

Maar nu terug naar ons eigenlijke onderwerp en wel de stichting en de stichter van de Limburger Koerier te Heerlen.

Rond de feitelijkheden van stichting van de Limburger Koerier te Heerlen en vooral van stichter, zijn door een aantal personen in de loop der jaren nogal wat tegenstrijdige berichten gelanceerd. Bewust of misschien ook wel onbewust of onwetend, heeft men Karel Weyerhorst als stichter gekenschetst, hetgeen, gezien zijn jeugdige leeftijd op het tijdstip van stichting onmogelijk op waarheid kan berusten. Hij werd immers op 9 maart 1834 op het riddersgoed „Weyerhorst” onder Sterkrade in de gemeente Geilenkirchen geboren⁸⁾ en zou aldus als 11- of 12-jarige knaap een zo belangrijk en verantwoordelijk bedrijf hebben geleid. Overigens verdenk ik Karel

zelf sterk ervan aan deze fabels ten volle te hebben meegewerkt of deze zelfs te hebben gestimuleerd. Was hij het niet, die anno 1899 bij de bouw van zijn villa aan de Akerstraat, op de plek waar zich thans het Administratiekantoor Zuid-Limburg bevindt, eigenhandig een officieel stuk opmaakte in de vorm van een perkamenten rol waarop hij zich zelf als stichter van het blad betitelde? Dit document bevond zich samen met enkele potjes in een verzegelde majolica in een nis en werd bij de afbraak van de villa, direct na de oorlog, teruggevonden⁹⁾. Het werd door de directie van het Algemeen Mijnwerkersfonds in 1965 aan de gemeentelijke oudheidkundige dienst van Heerlen geschonken, terwijl de urnen, waarin zich de crematieresten van Karel bevonden, uit piëteit voor de familie, weer aan de aarde werden toevertrouwd.¹⁰⁾ De letterlijke tekst van dit document zegt dienaangaande:

„Dit kasteel werd gebouwd in 1899 door Karel Weyerhorst, gronder en uitgever van het Dagblad Limburger Koerier hetwelk eene oplage van 16.500 exemplaren en sedert 1892 gedrukt werd op de eenige Rotatiepers in Limburg. Karel Weyerhorst heeft echter den 15 Februari 1899 zijne zaak, nadat hij 52 jaren bestaan heeft, overgedragen aan anderen en bouwde hij zich dit kasteel om in rust daarin met zijn zoon Antoon te gaan leven. De eerste steen aan dit gebouw werd gelegd den 21 Maart 1899”.

Het stuk was ondertekend door Karel Weyerhorst zelf.

De gegevens, die ons dit geschrift verschaffen, blijken voor wat de stichting van de Limburger Koerier zelf betreft, wel te kloppen. Alleen heeft men vergeten, dat de krant niet onder deze titel werd opgericht, doch als eerste uitgave verscheen onder de naam van „Weekblad voor Heerlen”. Het historisch archief van de gemeente Heerlen beschikt over enkele afleveringen van deze uitgave. Het oudst aanwezige exemplaar is gedateerd 22 oktober 1846 en draagt als bijzonder, voor ons onderzoek belangrijk, kenmerk: jaargang 1 nummer 43. Met dit vaststaand gegeven in de hand, komen we via een eenvoudige berekening tot de slotsom, dat de allereerste uitgave van het „Weekblad” op 2 januari 1846 van de Heerlense persen moet zijn gerold, waarmee dan tevens een antwoord gegeven is op de vraag wanneer het bedrijf te Heerlen zijn exploitatie begon. Natuurlijk heeft de oprichter een bepaalde inrichtings- en aanloopperiode nodig gehad, waardoor van de andere kant er vrede mee genomen kan worden, wanneer men stelt, dat het bedrijf reeds in 1845 alhier zou zijn gesticht. De juiste datum van oprichting zal vermoedelijk wel nooit achterhaald kunnen worden wegens gebrek aan archiefstukken of ander betrouwbaar documentatiemateriaal. De door de redactie van de Nieuwe Limburger in zijn onlangs uitgegeven jubileumuitgave aangegeven exacte datum van 20 oktober 1970, kan dan ook als „aangenomen” bestempeld worden.

Ook de hoofdredactie van de Limburger Koerier heeft in latere

jaren meegewerkt aan het verbreiden van de onjuiste berichtgeving aangaande de stichter van het blad. In de korte overlijdensannonce, opgenomen in de krant van 11 februari 1905, wordt Karel eveneens „Oprichter der Limburger Koerier” genoemd.¹¹⁾ Het overlijdensbericht licht ons nader in over een voor ons doel bijkomstigheid, n.l. dat het lijk van Karel „op verlangen van den dierbaren overledene naar het Crematorium te Mainz am Rhein werd overgebracht”. Het bevestigt tevens het gegeven, dat zich in de bij de afbraak van de villa teruggevonden urnen de crematieresten van Karel hebben bevonden. Op datum van 14 februari 1905 werd deze overlijdensadvertentie nogmaals geplaatst, echter nu met weglating van de woorden „naar het Crematorium”. Het is overigens zeer opvallend, dat er in de Limburger Koerier verder géén aandacht aan dit feit wordt geschonken.

(wordt vervolgd)

N. EUSEN

Noten:

- 1) M. Schneider: De Nederlandsche krant. Van „Nieuwstydinghe” tot dagblad; Amsterdam 1943.
Patria-reeks: Vaderlandsche cultuurgeschiedenis en monografieën, deel XXXII (onder redaktie van dr J. H. Kernkamp).
- 2) Beschrijving van het perswezen door dr Maarten Schneider; in: De Nieuwe Winkler Prins, deel 11, trefwoord: Krant; Amsterdam-Brussel 1970, 356-360.
- 3) Artikel 212 van de Grondwet.
- 4) L. van Hommerich: Over kastelen in het historisch Heerlener Land; in: Jubileumboek Land van Herle 1950-1960; Heerlen 1961, 32-33.
- 5) L. van Hommerich: Heerlens Romeins verleden; in: Jubileumboek Land van Herle 1950-1960; Heerlen 1961, 12.
- 6) M. Schneider: o.c., 9-11.
- 7) Beschrijving van het perswezen door M. Schneider; zie noot 2).
- 8) J. M. v.d. Venne: Genealogie Bloem uit Heerlen; (Maastricht) 1941, 38.
- 9) Mededeling van de heer H. Nijhuis, archivaris van het Algemeen Mijnerkersfonds te Heerlen.
- 10) Correspondentie gemeentelijke oudheidkundige dienst Heerlen: dossier „Stichting Limburger Koerier en de familie Weyerhorst”.
- 11) Stadsarchief en Bibliotheek Maastricht.

Rechtspleging

in de eeuwen vóór de Franse Tijd

Het is algemeen bekend, dat in onze kleine leenstaatjes, die meestal ook een gebiedende Heer hadden, de rechtspleging in de feodale tijd in handen was van de Schout en de Schepenen, dus van het Schepengerecht. Een rechtsgeleerde werd er in zware gevallen wel eens bijgehaald.

Dat er de doodstraf (hier de galg) wel eens aan te pas kwam, leren ons de bekende processen der Bokkerijders. Men kan nu nog op veel plaatsen aanwijzen, waar de galg voor een bepaald gebied stond opgesteld. In Brunssum — om een voorbeeld te noemen — stond ze te Schrieversheide vlak bij de Zeekoelen. Voor manslag kreeg men ook wel eens als straf een verre voettocht naar een of ander bedevaartsoord.

Wanneer we iets meer gaan vertellen over veroordelingen door de schepenenbank, beginnen we met een concreet geval, dat we in zijn geheel aantreffen in de oude Geschiedenis van Hoensbroek door Slanghen. Op 24 oktober 1564 werd een zekere Jan Loenis door de schepenen van Hoensbroek overtuigd, dat hij tweemaal bij nacht had ingebroken in hetzelfde bewoonde huis. Op de eerste rechtsplegingsdag, 14 dagen later

„moest hij voor het Gerecht verschijnen in zijn linnen klederen (denkelijk zijn nachtgewaad) met een brandende waskaars van 1 pond zwaar in zijn hand, bidde eerst „Gode” en dan den Heer van de Heerlijkheid Hoensbroek om genade en vergiffenis over zijn begane feiten; vervolgens te gaan met de brandende kaars in de hand tot in de kerk van de Heerlijkheid Hoensbroek, zich te zetten voor het altaar en blijven zitten tot de Misse, welke hij ter ere Gods moest laten doen, ten einde was, de kaars voor het altaar moest laten staan, en dan weder te verschijnen voor het Gerecht en voorts te worden veroordeeld naar behoren”.

Tegen dit vonnis kwam Loenis van Laar, een lid van de kleine Landadel uit de buurt, als „momber” in beroep. Dat zou echter geld kosten en hij legde daartoe voorlopig neer: 3 daalders, 2 goudgulden, 1 Thornse kroongulden, 1 Luiker Sticheberger, 1 Rosa-nobel en 35 stuivers op tafel. De schout weigerde echter dit bedrag, omdat de zaak voor geen hoger beroep vatbaar was.

De kleine adel van jonkers stond in deze streken tot in het Gelderse toe in kwade reuk. Het onderstaande citaat van onbekende herkomst geeft in 't latijn daarvan uiting. *

„Apud Nirsam, flumen in Gelria

„Habitat certum hominum genus ‚jonkeri’ vocantur:

„Splendide vivunt,

„Laute bibunt,

„Omnibus debent,

„Et nemini solvunt”.

Wij vinden dan ook verder over de uitslag van het vonnis door de schepen alleen nog bij wijze van aantekening het volgende: (oude tekst) „Dij voldonende van dezer gewijs hevet Jan Loens aan den Heren afgedragen, gecomponeert en de betalt XXV daler”.

Wanneer geen voldoende bewijzen voorhanden waren om een beklagde te veroordelen, werd hij toegelaten om „zijn onschuld te doen” d.i. „hij moest den Heyligen zweren dat hij den klagte niet plichtig was”. Op deze eed volgde vrijspraak onmiddellijk.

De grote of zogenaamde geweldboete bedroeg 15 goudgulden aan de gebiedende Heer. Elke grootboete ging automatisch vergezeld van een kleinboete aan Scholtis en schepenen (in Hoensbroek bijvoorbeeld was dit 5 Merk Herlich of 12 stuyver Brabantsch).

Straf stond bijv. reeds op het trekken van een mes. Afkappen en beschadiging van bomen en hagen werden beschouwd als een daad van „wil ende geweld” en daarom stond er de grootboete, bovengenoemd, op; verder genade en vergiffenis vragen en de schade vergoeden.

Als vee op vreemde grond had gegraasd en „geschut” werd door de bode (dus als zodanig aangetroffen), moest de schade binnen drie dagen geschat worden door de naburen of door het Gerecht zelf en een schadeloosstelling betaald. Betaalde de eigenaar van het vee niet en werd daarover een klacht ingediend, zo was „den schut den Heer heimgefallen” d.w.z. de landheer had recht op een bepaalde boete en de zaak werd verder voor schout en schepen gebracht. Dan ging het in ernst geld kosten, want naast de straf waren de proceskosten van het schepengerecht niet mals.

Partijen die niet aan het gerecht verschenen, werden „op de nood gewezen”, zij moesten namelijk een wettige reden voor het niet verschijnen aantonen (ziekte, Herennood, watersnood, hulp aan in barensnood verkerende vrouwen e.d.).

Bij overtreding op maten, gewichten en accijnsgoederen waren de „breuken en boeten” voor de ene helft voor de keurmeesters en de andere helft voor schout en schepenen. (Accijnsgoederen waren o.a. wijn, bier, brood, vlees en vis). Niets ongekeurds mocht verkocht worden en de prijzen van de goedgekeurde waren werden vastgesteld. Men had o.a. hier in 't Valkenburger land in de heerlijkheid Hoensbroek: Aicher gewicht, Aicher vat, Trichter gewicht, Valkebercher maten voor natte waren en de Brabantse el. Brouwers moesten hun bier laten keuren, als het 5 dagen oud was. De keurmeesters keurden het op zijn waarde en stelden de prijs vast.

Hoensbroek had een dwankpanhuys van de Heer. Deze gaf echter op het voogdgeding in september aan alle onderdanen, om het bier dat zij in hunne huizen vertaptten, verlof zelf te brouwen tegen betaling van een „Aicher mark” per aam.

Alle niet zelf gebrouwen bier werd door tappers gehaald in het

panhuys. Was daar niet genoeg, dan mocht elders, zelfs buiten de heerlijkheid, bier worden gehaald, maar men betaalde dan daarvan de cijns.

Procederen voor schout en schepenen kostte, zoals we zagen, handenvol geld. Zelfs gebeurde het, dat de schepenbank een procedure afraadde. Zo gold onder de schepenbank van Beek een uitvoerige bepaling, die voorzag in de schade die pachters konden lijden aan hun veldvruchten door hagel, wind of geweld. We laten hier in de oude spelling volgen, hoe men het had aan te leggen voor eventuele schadevergoeding zonder dat de schepenbank ermee gemoeid werd: „dat denselve zal kondt doen dengene zijner heerschappen of hun mombaar (zaak-uitvoerder) binnen de eerste drij dagen, maar of zij dan niet en quemen of niet eens worden, so mach den pechter zijn nabuer, die goed van naem en fame conde oprecht zijn, vijf of zes daerbij roepen om de schade te visiteren ende soe wen die dan ordineren, dat mocht geschied zijn, al so veel pacht mogen zij aan hun halden, al were zij tevreden zijn met hun heerschap, tenzij een andere overeenkomst”.

't Schijnt, dat het vroeger niet zo gemakkelijk was iemand in rechten aan te spreken bij achterstallige betaling en dat men een „schikking inderminne” beter achtte. Men drukte dat in 't latijn uit: „vel aliter omni meliori modo constringere” (tot prompte voldoening van haar „schuldigheid”).

In een der nummers van 't Parochieblad van Schinveld heeft Prof. W. Bosch voor vele jaren terug eens een geval verteld, hoe de plaatselijke schutterij St. Eligius buiten het schepengerecht om het recht zocht en in eigen handen nam, wat ten slotte toch nog neerkwam op het voeren van een proces bij de schepenbank. Ziehier het verloop.

Een zekere Hendrik Wetzels werd in 1751 eigenaar van Heringshof. Er rustte sinds vele jaren op de bezitter van de Hof de plicht, jaarlijks een ton bier te geven aan de schutterij. In 1759 was de schutterij het al jaren in gebreke blijven van deze schenking eindelijk moe en ging een daad stellen, om zich zelf recht te verschaffen. Op zekere dag trok de schutterij welbewapend onder aanvoering van kapitein Goossens naar de Heringshof midden in de bossen en nam met deze gewapende macht de schapen van Wetzels in beslag en liet ze wegvoeren. Dat ging echter zo maar niet zonder slag of stoot. Wetzels met de hulp van zijn zoon verscheen met een geladen flint en dreigde de schutters neer te schieten. Toen namen de schutters ook dit wapentuig in beslag en gaven Wetzels en zijn zoon bovendien een flink pak slaag.

Nu zag kapitein Goossens pas in, dat hij hier om een paar tonnen bier veel te ver was gegaan en hij legde daarom nu pas de zaak in handen van het schepengerecht van Brunssum. Hij zorgde dat de schapen na enkele dagen „Pandstal” teruggedreven werden naar de grazige oorden van de eigenaar.

Het proces duurde intussen van 21 juni 1759 tot 14 april 1763. Er

waren toen in het geheel nog 4 tonnen bier te kort. Een vroegere bewoner van Heringshof, Mathijs Jansen, verklaarde voor 't schepengerecht, dat inderdaad steeds jaarlijks 1 ton bier was verschuldigd. Wetzels voldeed wijselijk reeds 2 tonnen bier vóór de afloop van het proces; de andere weigerde hij. Hij verdedigde zich meesterlijk door erop te wijzen, dat bij de koop van Heringshof de gelegenheid was gegeven aan allen, die iets te vorderen hadden van de Hof, dit bekend te maken. De schutterij had dit toen verzuimd. Hij vroeg dus verdere kwijtschelding en bovendien de schutterij te laten opdraaien voor de proceskosten. Goossens moest intussen schriftelijk bewijs leveren, dat hij bij de schepenbank handelde namens alle leden van de Broederschap. Dit deed hij en Wetzels verloor in zo verre, dat hij de twee achterstallige tonnen bier nog moest betalen (iedere tonne ad thien schillingen *f* 2,80).

Goossens had namens de schutterij bij het schepengericht tot advocaat en procureur genomen v.d. Wijer.

De schutterij aanvaardde het vonnis van Drossaard Renier Corten. Proceskosten werden ditmaal gelukkig niet in rekening gebracht. Het gerecht had in 1763 zijn beloop gehad.

W. J. VROMEN

* Bij de Niers, een stroom in Gelder
woont een zeker geslacht mensen „jonkers” genaamd
genaamd”
Schitterend levend,
Overvloedig drinkend,
Alles schuldig blijvend,
En niemand betalend.

De oprichtingsdatum van de Schuttersbroederschap St George te Simpelveld

In het nummer Okt./Dec. 1970 van „Het Land van Herle” geeft de gemeente-archivaris van Heerlen, drs. L. van Hommerich, blijk van zijn enthousiasme bij de verschijning van het goed verzorgde boekwerk „Van Semplevei tot Simpelveld”.

Op blz. 119 van deze belangrijke bijdrage tot de streekgeschiedenis lezen wij:

„Die eeuwen zijn ook de glorie-tijd geweest van de schutterij St. George. Mogelijk dateert die uit de middeleeuwen. Op de vogel zou het jaar 1442 staan, maar de uitbeelding van de vogel past niet in die vroege tijd. De monumentenlijst plaatst hem in de 17e eeuw. De oudste koningsplaat is van 1634. Daarmee is niet gezegd, dat de schutterij niet veel ouder kan zijn; er zijn in de middeleeuwen net zo goed burgerwachten en eregades geweest”.

In het kerkelijk doop- etc. register, geregistreerd onder no. 790 in het Rijksarchief te Maastricht, is een lijst van schuttersbroeders opgenomen n.l. achteraan in het register. Die lijst begint met de woorden:

„Nomina Confratrum Defunctorum Confraternitatis St. Georgius, instituta in hac Parochia tempore Domini Arnoldi Diden, Pastoris huius Pagi.”

Hieruit zou men kunnen concluderen, dat bedoelde schutterij door pastoor Arnold Dydden (1571-1617), waaraan de auteur, drs G. H. Franssen, uitvoerig en voortreffelijk aandacht besteedt, de oprichter van de schutterij was.

In genoemde lijst worden naast de namen ook vaker de functies, die tijdens het leven der overledenen werden bekleed, vermeld.

Degene, die een opstelling zou willen maken van b.v. de schouten en schepenen van de Bank Simpelveld/Bocholtz sinds pastoor Dydden, zou aan deze lijst een goed hulpmiddel hebben.

P. J. HAEREN

De Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis

Afdeling Zuid-Limburg, Kring Heerlen

U herinnert zich misschien nog, geachte lezer(es), het artikel in de vorige aflevering van „Het Land van Herle”, getiteld: „WIE DOET MEE! aan het werk van de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis (N.J.B.G.)”. Hierin werd vermeld dat pogingen in het werk werden gesteld om in Heerlen een kring van bovengenoemde vereniging op te richten.

Daartoe werd op vrijdag 22 januari 1971 in de aula van het Bernardinus-College een propaganda-avond gehouden, die een groot succes is geworden. De opkomst ging alle verwachtingen te boven: hadden wij op 75 tot 100 personen gerekend, aanwezig waren maar liefst 189 jongens en meisjes! Na een korte inleiding door twee afgevaardigden van de Kring Maastricht werd de film „Nubië '64, redding van de tempels van Aboe Simbel” vertoond, die ons liet zien hoe men belangrijke, door het water bedreigde, Egyptische tempels verplaatste naar hoger gelegen streken. Vervolgens gaf men dia's over een werkkamp, georganiseerd door de N.J.B.G. Een groep van ongeveer 50 personen bleef daarna achter, die meer informatie etc. etc. wilde hebben over de vereniging. Hiervan schreven 29 personen als lid in.

Op een bestuursvergadering van de Kring Maastricht (11 februari 1971) bereikte de Heerlense afgevaardigde, ondergetekende, dat Heerlen een geheel zelfstandige Kring werd: onafhankelijk van Maastricht. Twaalf februari 1971 vond in Heerlen de eerste Algemene Ledenvergadering plaats. (aanwezig 22 personen). Behandeld werden de volgende punten:

1. **Huisvestingsprobleem.** Wij kunnen dankzij de volledige medewerking van de zijde van het Gemeentebestuur van Heerlen, gebruik maken van de leeszaal van de gemeentelijke oudheidkundige dienst, waarvoor wij zeer erkentelijk zijn.
2. **De financiën,** waarover dadelijk.
3. **Komende activiteiten.** Deze zijn nog zeer vaag, aangezien ze geheel afhankelijk zijn van de te voeren donateursactie. Besloten werd een eigen blad te laten stencilen, dat de naam zal dragen van „Coriovaria”. Dit woord is samengesteld uit een samen-

trekking van „Coriovallum” en „varia”, hetgeen vrij vertaald , gemengd nieuws uit Heerlen” betekent. Het zal einde maart 1971 voor het eerst verschijnen.

Na deze punten behandeld te hebben werd overgegaan tot het kiezen van het bestuur en de redactie. Vervolgens werden lichtbeelden vertoond over Romeins Heerlen, waarbij de heer L. van Hommerich tekst en uitleg gaf. Hierna keerde iedereen huiswaarts.

Iedere vereniging, hoe klein zij ook moge zijn, moet een gezonde financiële basis hebben, wil zij iets kunnen organiseren. Daarom werd op bovenstaande vergadering ook het voorstel aangenomen, een donateursactie te houden. Voor het bedrag van f 5,— of f 7,50 kunt U, geachte lezer(es), donateur(trice) worden en ontvangt U alle convocaties en „Coriovaria”. indien U dit wenst. Bedragen kunnen gestort worden t.n.v. mevr. Becker-van Beynen, Gironummer 577415581, Alg. Bank Nederland, Frans Erenslaan 62, Schaesberg. Eric Becker, penningmeester van de Kring Heerlen, is minderjarig. Ik hoop dat wij op U kunnen rekenen: elke gulden is welkom! Ik zou willen eindigen met een zin uit het openingswoord van de Oprichtingsvergadering: „. . . Ik hoop dat onze Kring Heerlen een lang en gezond leven tegemoet gaat, en dat het ledenaantal spoedig zal stijgen . . .”

FRANK CRUTZEN,
secretaris N.J.B.G. Kring Heerlen
Dokter van Berckellaan 10, de Erk
Heerlen. Tel.: 045-412396

HISTORISCHE CHRONIEK

AANWINSTEN GEMEENTELIJKE OUDHEIDKUNDIGE DIENST HEERLEN:

A) Bibliotheek:

Door schenking kwam de historische bibliotheek in het bezit van:

- 1) de boekwerken: J. JACOBS en A. GERARTS, **Gedachten, woorden en daden van dr H. A. Poels**; Heerlen 1947; L. F. van GENT, **Een wereldreis van 2000 huismarken**; Arnhem 1944; geschonken door mej. J. Janssen, Vijgenweg 43, Heerlen;
- 2) het gedenkschrift: J. G. V. QUINT, **Een kwart eeuw St. Henricus, 1946-1971**; schenker: J. G. V. Quint, dr ir Bungestraat 91, Heerlen;
- 3) het artikel: **De Limburgsche Afgevaardigden in de Nederlandsche Staten-Generaal, 1840-1880**; fotokopie uit „De Gids” 200 (febr. 1936 nr. 2); schenker: ir C. Raedts, Euterpeaan 12-18, Heerlen;
- 4) het tijdschrift „**De Maasgouw**”, 1947-1957; schenker: A. J. Spierings, Piet Heinlaan 38, Breda.

B) Collectie Bidprentjes:

Deze in opbouw zijnde verzameling kon door schenkingen van mevr. J. Beckers-Deumens, Klompstraat 27, Heerlen; J. Gulikers, Keurmeestersplein 1 E, Maastricht; G. Huntjens, Kemmerlingstraat 9, Heerlen; mej. J. Janssen, Vijgenweg 43, Heerlen en H. Loontjens, Huize Tobias, Heerlen, wederom met enige honderden bidprentjes worden uitgebreid.

JAARVERGADERING „LAND VAN HERLE”

De historische Kring „Het Land van Herle” belegde op 17 februari j.l. haar jaarvergadering in de leesruimte van de gemeentelijke oudheidkundige dienst te Heerlen waarvoor tevens de leden van de Kring Heerlen van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap waren uitgenodigd.

Dr P. Stuart, hoofd van de Grieks-Romeinse afdeling van het rijksmuseum van oudheden te Leiden, gaf aan de hand van een serie prachtige kleurendia's een boeiende uiteenzetting over de onder zijn leiding gestelde opgraving, die in het afgelopen jaar in Zeeland heeft plaats gevonden, onder de titel:

„**HET NEHALENNIA-HEILIGDOM BIJ COLIJNSPLAAT**”,
Recente vondsten uit de Oosterschelde

De resultaten blijken overweldigend te zijn. Bij het opmaken van een voorlopige inventaris konden meer dan 100 altaren en beelden, toegewijd aan deze inheemse godin, worden geteld. Verschillende inschriften brengen nieuwe gezichtspunten aan het daglicht over de handel en het handelsverkeer tussen het Rijnland en Engeland. De opgravingscampagne is nog niet afgesloten. Momenteel worden ter plaatse weer nieuwe voorwerpen „opgevist”.

Van de geboden mogelijkheid tot discussie met de inleider, hebben velen van de ruim 90 aanwezige personen gebruik gemaakt. We mogen stellen, dat er een levendige gedachtenwisseling werd gevoerd, die met het predicaat „academisch” gekenschetst zou kunnen worden.

Tijdens de komende zomermaanden zal van deze vondsten te Middelburg een tentoonstelling worden ingericht, waarop men de voorwerpen „in levende lijve” kan gaan aanschouwen.

Al met al een geslaagde en leerrijke vergadering.

NIEUWE UITGAVE:

In het kader van de voltooiing van het redactioneel vijf jarenplan van het Limburgs Dagblad per 1 maart j.l., heeft de directie een scheiding doorgevoerd in de berichtgeving van het binnenlands- en buitenlands nieuws enerzijds en het provinciaal- en plaatselijk nieuws anderzijds. Om vooral het plaatselijk nieuws nog meer aan een bepaalde streek te binden, werd Zuidlimburg in 4 sectoren opgedeeld. Voor de aan iedere regio aangepaste streekkrant werd een naamgeving gezocht, die, zo mogelijk, het gehele gebied beschrijft.

In dit verband publiceerde de heer L. van Hommerich in een viertal artikelen een historische uiteenzetting over de geschiedenis van de territoriale vorming van deze streek onder de titel:

„VAN OOSTELIJK MIJNGEBIED TOT OOSTELIJK ZUIDLIMBURG”

Als eindconclusie wordt hierin gesteld, dat onze streek historisch gezien niet onder één benaming is samen te vatten. Daarentegen kan de thans in gebruik zijnde moderne naam van „Oostelijk Mijngebied” wegens het sluiten van de mijnen en het verdwijnen van de mijnindustrie niet meer gehandhaafd blijven. Zodoende is de neutrale naamgeving van „Oostelijk Zuidlimburg” voor ons gebied ontstaan.

De andere drie sectoren heeft men samengevat onder de benamingen: Zuidelijk Zuidlimburg; Mergelland en Maastricht alsmede Sittard en Geleen.

JEUGDMUSEUMKAARTEN:

Net als verleden jaar, kunnen ook nu weer jeugdige personen tussen 12 en 21 jaar gebruik maken van de speciale regeling, die door de Nederlandse Museumvereniging in het leven is geroepen ter stimulering van het bezoek van deze groep aan de Nederlandse musea. De kaart, die slechts f 1,— kost, geeft vrije toegang tot nagenoeg alle bestaande Nederlandse musea. Momenteel vermeldt de lijst 234 instellingen, die hieraan hun medewerking verlenen. Dit aantal kan in de loop van het jaar nog worden uitgebreid.

Het gemeentelijk oudheidkundig museum van Heerlen, alwaar deze kaarten verkrijgbaar zijn heeft reeds verschillende jaren aan dit initiatief meegewerkt.

1970

- 1 dec. Benoeming tot ridder in de orde van Oranje Nassau van mej. Mia Stollman ter gelegenheid van haar zilveren jubileum als voorzitter van de Vrouwenbeweging van het N.K.V. Limburg.
- 1—2 dec. Viering robijnen jubilea van de heren dr H. Terhal, W. Boonekamp en H. Book bij het Bernardinuscollege te Heerlen.
- 11 dec. Officiële opening DSM Korlin-fabriek, Brunssum, door staatssecretaris drs L. van Son van Economische Zaken.
- 11 dec. Jubileumbijeenkomst bij gelegenheid van 40-jarig bestaan Protestants Christelijke Vereniging van Beambten in het Mijnbedrijf.
- 12 dec. Opening zwembad „De Bronspot”, Brunssum, door de heer G. J. Heiligers, lid Gedeputeerde Staten van Limburg.
- 15 dec. De heer J. F. Kretzers, directeur DSM, viert zijn 40-jarig dienstjubileum.
- 15 dec. Officiële opening gedeelte van de E 39 — van Verlautenheide naar Bocholtz en het klaverblad — en het laatste deel van de Heerlens-Keulse Baan door staatssecretaris L. Keyzer van Verkeer en Waterstaat en de Westduitse minister van verkeer G. Leber.
- 19 dec. Viering 50-jarig bestaan van aannemersbedrijf R. Foeckert N.V., Heerlen.
- 19—20 dec. Huldiging harmonie St. Jozef, Heerlerbaan-Heerlen, wegens behalen landskampioenschap in de afdeling uitmuntendheid.
- 21 dec. Mgr ir J. H. H. Bemelmans, em. Deken van Heerlen, op 78-jarige leeftijd overleden.
- 22 dec. Feestviering i.v.m. 25-jarig bestaan Regionale Omroep Zuid; tevens uitreiking onderscheiding ridder in de orde van Oranje Nassau aan hoofd ROZ, de heer Chris Smits.
- 28 dec. Opening saunabad Geurten, Akerstraat 54, Heerlen, door burgemeester drs F. J. W. Gijzels.
- 30 dec. Mgr P. J. A. Moors op zijn verzoek ontslag verleend als bisschop van Roermond en ingaande dezelfde datum benoemd tot apostolisch administrator van het bisdom Roermond en tot titulair bisschop van Maastricht.
- 30 dec. Afscheid van de heer A. H. W. Smeets, directeur Willem Sophia Steenkolenmijnen N.V., Kerkrade, i.v.m. pensionering.

1971

- 1 jan. Heerlens bevolking liep tussen 1 januari 1970 (75.147) en 1 januari 1971 (75.067) terug met 80 personen.
- 1 jan. Benoeming van de heer W. Claessen tot directeur bureau Stichting Centrum voor Jeugdservice (S.C.J.), Heerlen.
- 2 jan. De heer Boy Lebouille uitgeroepen tot stadscarnavalsprins van Heerlen.

- 2 jan. Bekendmaking nieuwe naam „Sjpassemig” zoals Heerlen gedurende de carnavalsdagen zal heten; deze naam werd bedacht door mej. E. Sijben uit Voerendaal.
- 9 jan. Uitreiking „gouden narrenkap” van de Federatie van Limburgse carnavalsverenigingen aan de Globetrotters uit Heerlen.
- 16 jan. Huldiging Limburgs Jeugdtonel i.v.m. 25-jarig bestaan.
- 16 jan. De heer J. Janssen, directeur Heerlens muziekkorps „Sint Joep”, ontvangt „orde van verdiensten” van de Federatie van Heerlense carnavalsverenigingen.
- 17 jan. Herdenking 50-jarig bestaan Hervormde Gemeente Brunssum.
- 19 jan. Opening onderwijstentoonstelling over aardgas in Heerlens raadhuus door burgemeester drs F. J. W. Gijzels.
- 26 jan. Benoeming van de heer Jan Maenen tot commissaris bij Limagas N.V., Heerlen.
- 26 jan. Aanvang afbraak voormalig politiebureau Heerlerbaan-Heerlen.
- 29 jan. De heer G. Fokker, directeur Domaniale Mijnmaatschappij N.V., Kerkrade, ontvangt onderscheiding officier in de orde van Oranje Nassau; tevens recipieert hij ter gelegenheid van zijn afscheid.
- 29 jan. Officiële opening nieuwe behuizing R.K. Openbare leeszaal en bibliotheek Heerlen aan de Passage, Heerlen, door wethouder ir J. C. Schlösser.
- 30 jan. Installatie van de heer J. H. Kremer tot pastoor te Abdissenbosch-Ubach over Worms.
- 1 febr. Indiensttreding van de heer drs H. R. van Ommeren als eerste provinciaal inspecteur voor het archiefwezen in vaste dienst der provincie Limburg.
- 1—2 febr. 25-jarig bestaansfeest Mavo-school St. Henricus, Heerlen, tevens jubileumfeest van de directeur, de heer H. J. Klinkers, die 25 jaar aan deze school en 40 jaar aan het onderwijs verbonden is.
- 6 febr. Officiële start grondwerkzaamheden voor bouw Socio-project te Eygelshoven door wethouder drs P. J. L. Verwijlen.
- 6 febr. Uitreiking Canasta-trofée aan mej. Mia Stollman, voorzitter van de Vrouwenbeweging van het N.K.V. Limburg.
- 8 febr. De heer J. Schiks, Heerlens wethouder van Sociale Zaken c.a., recipieert i.v.m. zijn 25-jarig raadslidmaatschap.
- 12 febr. Opening van het Duitse textielveredelingsbedrijf „Dutch Finish” op het industrieterrein Spekholzerheide door de Commissaris der Koningin mr dr Ch. van Rooy.
- 18 febr. Installatie carnavalskoningin 1971 Carola Rollinger uit Heerlen door directie van de „Uitkijk” en uitreiking Trofee aan carnavalsvereniging „D'r Hoddelsjong”, Schaesbergerveld, Heerlen.
- 26 febr. Uitreiking door de Commissaris der Koningin mr dr Ch. van Rooy van gouden legpenning der provincie Limburg aan dr G. Panhuysen ter gelegenheid van diens afscheid als inspecteur der gemeente- en waterschapsarchieven.
- 26 febr. Afscheid van de heer J. de Win, wetenschappelijk archiefambtenaar provinciale inspectie Limburg, i.v.m. zijn pensionering.

REDAKTIE